

К.е.н. Сарай Н.І.

Тернопільський національний економічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто основні підходи до визначення сутності фінансової стійкості підприємства, подано класифікацію факторів, що впливають на фінансову стійкість, охарактеризовано процес стратегічного управління фінансовою сталістю підприємства.

Ключові слова: фінансова стійкість, зовнішня стійкість, внутрішня стійкість, спадкова стійкість, кредитоспроможність, фінансові ресурси.

I. Вступ.

Трансформація народного господарства України в економіку відкритого типу створює для підприємств зовсім нові умови, принципово інші зовнішнє середовище. До цих умов, які постійно змінюються, треба пристосовуватися, адаптувати усі системи підприємства, перетворити їх так, щоб підприємство перетворилося у незалежний економічний суб'єкт господарювання, який ефективно функціонує і розвивається в умовах ринку.

Підприємства, які працюють в умовах ринкових відносин, несуть певну відповідальність за своїми зобов'язаннями перед широким колом зацікавлених осіб, а саме:

- інвесторами, що вкладають гроші у розвиток підприємства і мають бути впевнені щодо фінансової стійкості, рентабельності, подальшого розвитку підприємства та ефективності інвестиційного проекту;

- кредиторами, яких цікавить насамперед платоспроможність підприємства та ліквідність активів, які можуть бути використані як потенційна застава;

- підприємствами-партнерами, з якими фірма має ділові стосунки. Партнери зацікавлені у надійності поставок чи можливості підприємства вчасно розрахуватися по дебіторській заборгованості;

- власниками та акціонерами, яких цікавить, наскільки прибутково працює підприємство та на який рівень дивідендів вони можуть розраховувати;

- керівництвом та працівниками підприємства, які зацікавлені у безперервності операційного циклу та достатньої забезпеченості грошовими потоками операційної діяльності.

Здатність підприємства своєчасно погашати свої боргові зобов'язання характеризує фінансовий стан підприємства.

Запорукою діяльності підприємства й основою його розвитку в конкурентному середовищі є стабільність (стійкість).

Фінансова стійкість підприємства залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами та визначається оптимальною структурою активів, оптимальним співвідношенням власних та запозичених коштів.

Проблемам удосконалення фінансової стійкості підприємства присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: О.В. Кондратьєва, М.Я. Коробова, Г.В.Кравчука, В.Й.Плиси, Н.В. Сінькевича, В.В.Ковальова, Р.В.Мазура, В.Д.Шапіро, А.А.Томпсона, А.Дж. Стріклєнда та ін. Вивчення опублікованих праць виявило, що на сьогодні в науковій літературі немає єдиної думки щодо процесу удосконалення діагностики фінансової стійкості підприємств.

II. Постановка завдання.

Метою статті є уточнення економічного змісту поняття фінансової стійкості підприємства, визначення внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на фінансову стійкість підприємства. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити існуючі точки зору сутності фінансової стійкості та обґрунтувати власну позицію щодо даної категорії;

- визначити групи внутрішніх та зовнішніх чинників, що мають вплив на фінансову стабільність підприємства;

- обґрунтувати послідовність проведення процесу стратегічного управління фінансовою стійкістю підприємства.

III. Результати.

Фінансова стійкість передбачає здатність підприємства зберігати заданий режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками. Вона може розглядатися як результуюча категорія, що характеризує рівень стійкості роботи підприємства, його здатність забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому оточенні та внутрішньому середовищі.

Рівень фінансової стійкості впливає і на можливості підприємства. Визначення меж фінансової стійкості належить до найбільш важливих економічних проблем, тому що недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства й відсутності засобів для розвитку виробництва, а надлишкова буде перешкоджати розвитку, формуючи на підприємстві зайві запаси і резерви. Фінансова стійкість має характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, який відповідає вимогам ринку, а їхній розподіл і використання мають забезпечувати розвиток підприємства на основі зростання прибутку й капіталу при збереженні платоспроможності в умовах

допустимого рівня ризику. Зміна ж стану ресурсів у фінансово стійкого підприємства не повинно призвести до зміни обраної ним стратегії.

Недостатня фінансова стійкість того чи іншого підприємства не завжди є наслідком неефективної його діяльності. У хиткому стані може опинитися й ефективно функціонуюче підприємство. Криза може бути результатом недостатньо високого рівня менеджменту, прояву впливу несприятливих факторів (наприклад, неплатоспроможність замовника, що важко або неможливо було передбачити).

На стійкість підприємства впливають різні причини - як внутрішні, так і зовнішні, зокрема:

- виробництво продукції та надання послуг, які користуються стійким попитом споживачів;
- міцне становище підприємства на ринку;
- високий рівень матеріально-технічної оснащеності виробництва і застосування передових технологій;
- налагодженість економічних зв'язків із партнерами;
- ритмічність кругообігу засобів;
- ефективність господарських і фінансових операцій;
- незначний ступінь ризику в процесі здійснення виробничої і фінансової діяльності тощо [4, с.97].

Таке розмаїття причин, що впливають на діяльність ринкового підприємства, зумовлює різні аспекти його стійкості, зокрема загальний, ціновий, фінансовий, а залежно від факторів, що впливають на неї, — внутрішній і зовнішній аспекти [4, с. 98].

Ми погоджуємося з думкою Житної А.Е. [4], що внутрішня стійкість підприємства відображає такий стан його трудового потенціалу, матеріально-речової й вартісної (грошової) структур виробництва і таку його динаміку, при якій забезпечуються стабільно високі натурально-речові й фінансові результати функціонування підприємства. В основі досягнення внутрішньої

стійкості підприємства лежить своєчасне й гнучке управління внутрішніми і зовнішніми факторами його діяльності.

У свою чергу, зовнішню щодо суб'єкта господарювання стійкість слід визначати на основі стабільності економічного середовища, в рамках якого здійснюються його операції. Вона досягається відповідним макроекономічним регулюванням ринкової економіки.

В економічній літературі зустрічається поняття так званої спадкової стійкості. Зокрема, Коробов М.Я.[8], характеризує дане поняття як наявність певного запасу міцності, досягнутого підприємством за період його попередньої діяльності. Ми погоджуємося з думкою автора, і вважаємо, що саме спадкова стійкість захищає підприємство від впливу несприятливих дестабілізуючих факторів.

На нашу думку, загальна стійкість підприємства може бути забезпечена лише за умови стабільної реалізації (звичайно, своєчасної оплати за поставлену продукцію, надані послуги, виконані роботи) й одержання виручки, достатньої за обсягом, щоб виконати свої зобов'язання перед бюджетом, розрахуватися з постачальниками, кредиторами, працівниками тощо. Іншими словами, загальна стійкість підприємства передбачає насамперед такий рух його грошових потоків, який забезпечує постійне перевищення доходів над витратами.

Саме така ситуація, на наш погляд, виражає зміст фінансової стійкості, яка є головним компонентом (умовою) загальної стійкості підприємства. Фінансова стійкість відображає такий стан його фінансових ресурсів і такий ступінь їхнього використання, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими засобами, здатне забезпечити безперебійний процес виробництва й реалізації продукції, а також затрати на його розширення й оновлення.

Визначення меж фінансової стійкості підприємства має істотне практичне значення і належить до числа найважливіших економічних проблем в умовах переходу до ринку, бо недостатня фінансова стійкість суб'єктів

господарювання в нашій країні багато в чому є причиною неплатежів.

Водночас ринкове підприємство не влаштовує і надлишкова фінансова стійкість. У цьому разі виникають умови гальмування розвитку, тому що підприємство буде не в змозі скорочувати свої затрати під тиском конкурентів через накопичення надлишкових запасів і резервів і відтягнення, таким чином, капіталу з виробничого процесу. Існує необхідність розробки теоретичних підходів до визначення критеріїв фінансової стійкості й банкрутства підприємств. Вже давно стала актуальною і проблема законодавчого та нормативного оформлення зазначених ситуацій, встановлення відповідних показників чи критеріїв оцінки критичного стану фінансів підприємства чи його окремих характеристик, зокрема неплатоспроможності.

Значний практичний інтерес має вирішення питання про кількісні характеристики фінансової стійкості підприємства, іншими словами, при яких саме показниках фінансовий стан підприємства можна вважати стійким. Його можна вважати стійким, якщо воно покриває власними оборотними засобами не менш як 50% фінансових ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності, ефективно й цілеспрямовано використовує фінансові ресурси, дотримується фінансової, кредитної й розрахункової дисципліни, тобто платоспроможне [4, с. 98].

У підприємства, що має низький рівень фінансової стійкості, спостерігається спад ділової активності, рентабельності й віддачі наявних активів. Збитковість фінансово-господарської діяльності свідчить про те, що підприємство перебуває під загрозою банкрутства. Однак це не означає, що будь-яке збиткове підприємство негайно збанкрутує. Збитковість може бути тимчасовою, і не виключено, що керівництво й менеджери підприємства знайдуть ефективні рішення й виведуть підприємство з фінансової кризи. Проте і наявність високої фінансової стійкості не гарантує від банкрутства.

Фінансова стійкість тісно пов'язана з кредитоспроможністю. Кредитоспроможність характеризується тим, наскільки акуратно (тобто в

повному обсязі та у встановлений строк) підприємство розраховується з раніше одержаними кредитами, наскільки проявляється його здатність при необхідності мобілізувати грошові засоби з різних джерел на прийнятних умовах тощо. Однак найістотніше, чим визначається кредитоспроможність, — це поточний фінансовий стан підприємства, а також прогнозовані перспективи його зміни і в який бік.

Очевидно, що коли у підприємства протягом певного періоду спостерігається тенденція до зниження рентабельності, то падає і його кредитоспроможність. Зміна фінансового стану підприємства в гірший бік у зв'язку зі зниженням рентабельності може зумовити й загрозові наслідки в результаті дефіциту грошових засобів — зменшення платоспроможності й ліквідності.

Отже, фінансова стійкість — комплексне поняття, яке перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних процесів. Тому її слід визначити як такий стан фінансових ресурсів підприємства, результативності їхнього розміщення й використання, при якому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності на основі зростання прибутку й активів при збереженні платоспроможності й кредитоспроможності.

В основі забезпечення фінансової стійкості лежить рух його грошових коштів в узгоджених обсягах і в часі, що виступає як безперервний процес. Для кожного напрямку використання грошових фондів має бути відповідне джерело. В широкому розумінні активи фірми — це чисте використання коштів, а пасиви і власний капітал — чисті джерела.

Відомо, що будь-яка класифікація переслідує певні цілі. Враховуючи, що підприємство є одночасно й суб'єктом, і об'єктом відносин у ринковій економіці, а також те, що воно має різні можливості впливу на динаміку різних факторів, які визначають фінансову стійкість, найважливішим, є поділ їх на внутрішні й зовнішні. Перші безпосередньо залежать від організації роботи самого підприємства, а другі є зовнішніми щодо нього, їх зміна майже або повністю не залежить від підприємства. Цим поділом і слід керуватися,

моделюючи виробничо-господарську діяльність і намагаючись управляти фінансовою стійкістю.

Розглянемо насамперед внутрішні фактори. Очевидно, що успіх чи невдача підприємницької діяльності багато в чому залежать від вибору складу й структури продукції чи послуг, що створюються підприємством. При цьому важливо не лише правильно вирішити, що виготовляти, а й безпомилково визначити, як виробляти, тобто шляхом застосування яких технологій і яких моделей організації виробництва й управління. Від відповіді на ці запитання залежать фінансові результати і в кінцевому підсумку фінансова стійкість.

Для її підтримання дуже важлива загальна величина затрат, а також співвідношення між постійними і змінними витратами.

Інший істотний фактор фінансової стійкості підприємства, тісно пов'язаний з видами продукції чи послуг, що виробляються, — це оптимальний склад і структура активів, а також ефективне управління ними. Стійкість підприємства та потенційна результативність бізнесу багато в чому залежать від якості управління поточними активами, від того, скільки задіяно обігових засобів і яких саме, яка величина запасів і активів у грошовій формі, тощо.

Наступний внутрішній фактор фінансової стійкості — склад і структура фінансових ресурсів, правильний вибір тактики і стратегії управління ними.

Істотний вплив на забезпечення фінансової стійкості підприємства справляють кошти, що додатково мобілізуються на ринку позичкових капіталів. Зрозуміло, що чим більше коштів може залучити підприємство, тим значніші його фінансові можливості. Водночас зростає і фінансовий ризик нездатності підприємства своєчасно і в повному обсязі розплатитися зі своїми кредиторами. І тут велику роль можуть відіграти резерви як одна із форм фінансової гарантії платоспроможності суб'єкта господарювання.

Щодо впливу на неї зовнішніх факторів, зазначимо, що термін "зовнішнє середовище" включає в себе різні аспекти: економічні умови господарювання; пануючі в суспільстві техніку й технології; платоспроможний попит

споживачів; економічну й фінансово-кредитну політику законодавчої й виконавчої влади України; соціальну й екологічну ситуацію в суспільстві тощо.

Особливе значення для забезпечення фінансової стійкості підприємства має рівень, динаміка й коливання платоспроможного попиту на продукцію (послуги) підприємства, бо платоспроможний попит визначає стабільність надходження виручки. В свою чергу, він залежить від макроекономічної кон'юнктури, рівня доходів споживачів — фізичних та юридичних осіб, ціни на продукцію чи послуги підприємства.

Очевидно, що важливими факторами фінансової стійкості є податкова й кредитна політика, ступінь розвитку фінансового ринку, страхової справи й зовнішньоекономічних зв'язків, використання порівняльних й абсолютних переваг міжнародного поділу праці.

Для забезпечення фінансової стійкості важливе значення має фінансове прогнозування, змістом якого є дослідження й розробка можливих шляхів розвитку фінансів підприємства в перспективі. У кінцевому підсумку прогнозування дає змогу оцінити ймовірність фінансового благополуччя підприємства чи його банкрутства.

Заходи щодо зміцнення фінансової сталості підприємства можуть дати позитивні результати лише за умови обов'язкового і суттєвого оздоровлення його фінансів. Причини, які зумовлюють невідповідність належному рівню фінансової сталості, можуть бути різними, однак усі вони поділяються на дві великі групи: поточні та стратегічні.

До поточних причин слід віднести всі ті, які впливають на рівень фінансової сталості підприємства. До стратегічних причин відносять ті, які впливають на досягнення належного рівня фінансової сталості: помилки у стратегії управління, в політиці фінансування тощо.

Поточна невідповідність усувається оперативними методами фінансового менеджменту. Стратегічна невідповідність може ліквідуватися за допомогою таких дій, як коригування або заміна цілей, здійснення диверсифікації,

створення нових організаційних форм управління тощо. Для цього необхідно чітко уявляти можливості підприємства, вміння правильного вибору та визначення напрямків зміцнення фінансової сталості, обґрунтування перспективних цілей і способів їхнього досягнення.

Процес стратегічного управління фінансовою сталістю в умовах кризового розвитку підприємства може відбуватися у декілька етапів [11, с. 88]:

1. Діагностування та структуризація проблеми.
2. Стратегічний аналіз фінансової сталості підприємства.
3. Визначення стратегічних альтернатив управління фінансовою сталістю.
4. Вибір стратегії управління фінансовою сталістю.
5. Контроль і оцінка стратегії управління фінансовою сталістю підприємства.

Особливістю цього процесу є:

- неможливість повного опису об'єктів аналізу, внаслідок чого переважають неструктуровані завдання;
- високий ступінь невизначеності отримання результатів при реалізації рішень (стратегій);
- наявність значної кількості некерованих і частково керованих змінних;
- критерії вирішення завдань завчасно чітко не встановлені и уточнюються керівництвом у процесі їхнього вирішення.

Основною метою стратегічного управління є зміцнення фінансової сталості підприємства за рахунок ефективного використання потенціалу внутрішніх та зовнішніх механізмів.

Ефективність стратегічного управління фінансовою сталістю багато у чому залежить від використання захисних механізмів, серед яких хочемо виділити профілактичні заходи та систему внутрішнього страхування. Профілактика ризику зниження фінансової сталості повинна проводитись у чотирьох напрямках: уникнення, мінімізація, диверсифікація, лімітування.

У практиці фінансового менеджменту є три види механізмів фінансової стабілізації:

- оперативний,
- тактичний
- стратегічний [9, с. 129].

Усі ці механізми поділяють на захисні й наступальні.

Оперативний механізм належить до захисної реакції підприємства, тобто передбачає різке скорочення витрат (постійних і змінних), зменшення цін, звільнення робітників. Тактичний механізм — це щось середнє між захисною і наступальною стратегією. Наступальну стратегію відображає тільки стратегічний механізм, він підштовхує підприємство до агресивних дій, тобто збільшення цін, витрат, модернізації обладнання на підприємстві, до зміни або пошуку нових рингів збуту, вивільнення робочих місць.

Усі механізми фінансової стабілізації, розглянуті й проаналізовані вище, іще раз свідчать про те, що коли підприємство прагнучим позбутися загрози банкрутства, воно знайде кошти й активізує свій внутрішній потенціал для виходу із кризового стану.

IV. Висновки.

Таким чином, в умовах організації ринкових форм господарювання перед підприємствами стоїть проблема зміцнення фінансової стійкості. Зміцнення рівня фінансової стійкості підприємства залежить від повноти досягнення тактичних цілей. В умовах кризи, яка супроводжує перехідний період, основними тактичними цілями є:

1. Усунення неплатоспроможності підприємства;
2. Відновлення фінансової стійкості підприємства;
3. Зміна фінансової стратегії з метою прискорення економічного зростання.

Організація стратегічного управління фінансовою стійкістю на вітчизняних підприємствах дасть змогу зміцнити рівень сталості фінансового стану, створити ефективне підґрунтя для системи заходів антикризової політики управління фінансами підприємств в умовах трансформації економічного механізму в Україні.

Література:

1. Економічний аналіз на промисловому підприємстві /Навчальний посібник/ Мних С.В., Буряк П.Ю. – Львів: світ – 1998 – 94с.
2. Економіка підприємства /За ред. С.Ф.Покропивного. — К.: 1979. — 680 с.
3. Економічний Аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства /Навчальний посібник/ Мец В.О. – К.:Київський Національний Економічний Університет, - 1999 – 94 с.
4. Житна А.Е. Економічний аналіз господарської діяльності підприємства – К.: Либідь, 1995
5. Заблоцький Б.Ф. Економіка України.- Львів: Львівський банківський коледж Національного банку України, 1997.–580с.
6. Зайцев Н.Л. Економіка промислового підприємства. — М.: ИНФРАМ, 1996.
7. Кондратьєв О.В. Фактори забезпечення фінансової стійкості підприємства. // Фінанси України. 1997, №9.
8. Коробов М.Я. Фінанси промислових підприємств. – Київ: Либідь, 1995.
9. Кравчук Г.В. Внутрішні механізми фінансової стабілізації. // Фінанси України. 1999, №8.
10. Організація, планування та управління діяльністю підприємства /під ред. С.М.Бухало – К.: Вища школа – 1989 – 470 с.
11. Макаренко М.В. Махалина О.М. Производственный менеджмент: Учебник для вузов. – М.: Издательство ПРИОР, 1998 – 384 с.
12. Плиса В.Й. Стратегія управління фінансовою стійкістю підприємства

//Фінанси України 1999, №11.

13. Плиса В.Й. Зміцнення фінансової сталості підприємства. // Фінанси України. 1998, №5.
14. Сінькевич Н. В. Інвестиційний аспект бізнес - планування // Вісник Тернопільського державного технічного університету. – 1999 - т.4. - ч.2.
15. Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учеб. Для вузов / Пер. С англ. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.
16. Финансы предприятий и отраслей народного хозяйства /Учебник под редакцией Молякова Д.С. – М.: Финансы и статистика, 1995
17. Экономика предприятия /Под ред. В.Я.Горфинкеля. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998.